

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Анотація. У статті обґрунтовано доцільність застосування диференціації в навчально-виховному процесі, розглянуто основні проблеми щодо здійснення диференціації самостійної навчальної діяльності студентів вищого навчального закладу.

Аннотация. В статье обоснована целесообразность использования дифференциации в учебно-воспитательном процессе, рассмотрены основные проблемы относительно осуществления дифференциации самостоятельной учебной деятельности студентов высшего учебного заведения.

Annotation. In the article expedience of application of differentiation in an educational-educating process, basic problems are considered in relation to realization of differentiation of independent educational activity of students of higher educational establishment.

Постановка проблеми. Сучасні соціально-політичні зрушення в Україні створили сприятливі умови для відродження педагогічних традицій, орієнтованих на гуманізацію навчально-виховного процесу, що передбачає особистісну зорієнтованість, повагу до загальнолюдських цінностей, зокрема до особистості студента та його людської гідності. Однією з головних якостей конкурентноспроможної особистості є здатність самостійно шукати та використовувати потрібну інформацію, бути активним та цілеспрямованим при розв'язанні різноманітних проблемних ситуацій. Це можна вирішити завдяки систематичній самостійній навчальній діяльності студентів, що є важливою ланкою досягнення професійного рівня сучасного викладача. Проте орієнтація на студента із середньою навчальною підготовкою призводить до загострення проблеми різнорівневої підготовки, вирішення якої ми бачимо в урахуванні індивідуальних особливостей студентів та диференціації їхньої самостійної навчальної діяльності.

Аналіз останніх досліджень. Диференціація системи освіти пройшла довгий шлях у своєму розвитку, причому з кожним роком інтерес до цього явища стає все більш уважним. Аналіз наукової літератури свідчить, що зараз практично у будь-якій навчальній системі використовуються елементи диференціації та індивідуалізації навчання, що є досить актуальним на сучасному етапі розвитку інноваційних педагогічних технологій. Даному

питанню присвячені роботи таких науковців, як І. Е. Унт, С.П. Баранов, І.С. Якиманська, Н.П. Гузік та ін.

Формування цілей статті. Метою статті є визначення сутності поняття "диференціація", визначення основних умов забезпечення ефективності диференціації самостійної навчальної діяльності студентів, висвітлення деяких підходів щодо здійснення диференціації студентів за різними критеріями тощо.

Основна частина. Поняття диференціація (від лат. difference - поділ цілого на окремі частини) - це створення різноманітних умов навчання для різних шкіл, класів, груп для обліку особливостей їх контингенту; комплекс методичних, психолого-педагогічних і організаційно-управлінських заходів, що забезпечують навчання в гомогенних групах [5; 180]. Під диференціацією самостійної навчальної діяльності ми розуміємо комплекс заходів, спрямованих на організацію самостійної роботи студентів, що передбачає використання різноманітних форм, методів, прийомів з урахуванням індивідуальних особливостей студентів з метою підвищення ефективності виконання такої роботи. Однак, не слід вважати, що її впровадження обов'язково сприятиме підвищенню ефективності самостійної навчальної діяльності та навчально-виховного процесу взагалі. Тому здійснення диференціації повинно відповідати базовому рівню підготовки студентів згідно з його кваліфікаційним рівнем та бути направленим на ефективне підвищення їх навчальних та спеціальних умінь та навичок.

Звичайно, диференціація сприяє гуманізації навчального процесу, основною метою якої є створення найбільш сприятливих умов для індивідуалізації навчання. Використання таких підходів забезпечить викладання навчального матеріалу в "зоні найближчого розвитку" та навчання на індивідуальному рівні, що позитивно вплине на навчально-виховний процес у цілому. Якщо розглядати самостійну навчальну діяльність студентів, то, крім індивідуальних загальнонавчальних особливостей, вони різною мірою володіють вміннями й навичками самостійного виконання навчальних дій, що створює передумови для здійснення диференціації самостійної роботи.

Існує значна кількість проблем у педагогічному та психологічному аспектах стосовно диференціації самостійної навчальної діяльності студентів. Для їх вирішення необхідно дотримуватись певних чинників і умов. В організації диференційованої самостійної навчальної діяльності студентів є певні протиріччя, які полягають, з одного боку, в розвитку фахівця з необхідним набором знань і вмінь, який у той же час повинен бути активною та творчою особистістю, а з другого боку, більшість студентів не вміють правильно спланувати й організувати свою самостійну діяльність та не володіють вміннями до самостійної роботи. Неправильно спланована та організована диференціація під час самостійної роботи може викликати немало проблем, що істотно знижують її результативність. Тому проблема диференціації самостійної навчальної діяльності є актуальною та вимагає створення нових підходів і методик до її організації.

Ще однією умовою є рівень професіоналізму викладачів та їх готовність до здійснення цього процесу, оскільки диференціація самостійної навчальної діяльності студентів вимагає великої підготовки та відповідальності. Важливим чинником є рівень готовності студентів до диференціації навчання та ступінь володіння загальнонавчальними та спеціальними вміннями. Тут головним моментом є систематична реалізація викладачем діагностики та корегування навчальних дій студентів.

Одним із важливих факторів вважається використання ефективних методів виявлення індивідуальних особливостей студентів відповідно до мети диференціації. Цікавим є дослідження І.Е. Унт, яка виділяє особливості, що варто враховувати в першу чергу при індивідуалізації та диференціації навчання: загальні та спеціальні розумові здібності; навчальні вміння; навченість, що складається з програмних і позапрограмних знань, умінь та навичок; пізнавальні інтереси тощо [6; 37]. Отримані дані можна використовувати в якості критеріїв формування гомогенних груп із притаманними їм властивостями та врахуванні індивідуальних особливостей студентів під час навчально-виховного процесу.

Крім наявності ефективних підходів до диференціації студентів важливою проблемою є розробка диференційованих завдань для самостійного виконання. Однозначного підходу до вирішення цієї проблеми не існує внаслідок суб'єктивності ставлення більшості викладачів до їх складання, що має певний вплив на якість їх виконання. Є необхідність у формуванні загальних підходів до складання диференційованих завдань для самостійної роботи із залученням додаткових результатів досліджень у галузі дидактики та психології. До того ж, ефективність диференціації самостійної навчальної діяльності безпосередньо залежить від дидактичного та методичного забезпечення, які повинні враховувати не тільки навчальні плани конкретної дисципліни, але й індивідуальні особливості студентів.

Зараз у системі освіти сформувалася нова концепція диференціації навчання, яка характеризується такими термінами як "рівнева диференціація" та "профільна диференціація". Профільна диференціація більше стосується середньої або старшої школи та полягає в своєрідній системі будування змісту освіти з урахуванням потреб та інших пізнавальних можливостей учнів на будь-якому рівні розвитку. Розглядати питання профільної диференціації немає сенсу, тому що студенти, вступивши до вищого навчального закладу, вже визначилися із майбутньою професією. Рівнева диференціація заснована на рівні обов'язкових знань та передбачає таку організацію навчально-виховного процесу, в якій кожен студент спроможний обрати обсяг засвоєння навчального матеріалу в залежності від його здібностей та індивідуальних особливостей: у цьому випадку робота буде посиљна, вмотивована та цілеспрямована. Такий підхід припускає індивідуальний темп вивчення з боку студентів, диференціацію завдань із різним ступенем складності та дозування допомоги з боку викладача [3; 11]. Проте рівнева диференціація за рівнем розумового розвитку має свої недоліки. Так Г.К. Селевко виділяє серед них негуманне ділення за рівнем розвитку, висвітлення соціально-економічної нерівності, неможливість тягнутися за більш встигаючими та одержувати від них допомогу, зниження рівня мотивації навчання в слабких групах тощо [5; 182].

З точки зору О. І. Бугайова, існують такі основні методичні шляхи здійснення диференціації навчання, що можна застосувати і до самостійної навчальної діяльності студентів: слід поєднувати індивідуальні та колективні методи навчальної діяльності; рівень обов'язкової підготовки з кожного предмету повинен бути добре відомим викладачу та студентам; при однаковому обсязі навчального матеріалу рівень вимог до результатів повинен відповідати рівню навчальних умінь [3; 13].

Диференціювати можна будь-який елемент вищої освіти, але дуже важливо вибрати та обґрунтувати критерії диференціювання, тому що використання диференціації може призвести, як до позитивних, так і до негативних наслідків. Підґрунтям для диференціації самостійної роботи можуть слугувати різні критерії, до яких можна віднести здібності, інтереси, успішність, психологічні та фізіологічні особливості, національні та регіональні інтереси тощо. Найчастіше диференціація самостійної навчальної діяльності студентів відбувається за рівнем навчальних досягнень студентів.

Стосовно відбору критеріїв щодо диференціації груп студентів можна виділити декілька підходів. Так, О.В. Белошицький проводить диференціацію груп студентів на основі рівнів предметної підготовленості, які включають себе: орієнтовний рівень (уміння вирішувати завдання навчальної дисципліни відповідно до правил у заданому порядку); алгоритмічний (уміння самостійно вирішувати типові завдання з даного навчального предмету із застосуванням відомих алгоритмів у стандартній ситуації); евристичний (уміння вирішувати нетипові завдання з предмету із застосуванням відомих алгоритмів у нестандартних ситуаціях); креативний (уміння вирішувати нестандартні завдання в нових умовах) [1; 52].

Інший підхід стосовно диференціації гомогенних груп пропонують Ю. Борисова та І. Гребньов, які вважають, що студент повинен засвоювати навчальний матеріал одна кового

змісту та рівня складності, незважаючи на різну навчальну підготовку. Це можливо здійснити за умови зручного для них методичного інструментарію. На підставі психологічних характеристик, які найбільшою мірою істотні в пізнавальній діяльності, дослідники виділяють різні когнітивні типи, що виступають як критерії поділу на групи [2; 99]. Майже протилежну думку має В.Н. Рижова, яка пропонує змінювати зміст навчального процесу, а мету, форми, методика навчання залишати без змін [4; 59]. Тобто аналіз сучасної педагогічної літератури свідчить про наявність протилежних підходів до диференціації навчання з позитивним результатом в обох випадках. Ми вважаємо, що ефективність різних підходів стосовно диференціації самостійної навчальної діяльності студентів повинна визначатися матеріальними та часовими чинниками та залежати від диференційованих груп.

Висновки. Вирішення педагогічних проблем диференціації самостійної навчальної діяльності студентів є складним і необхідним завданням, яке постає перед викладачами. Не викликає сумніву той факт, що без своєчасного вирішення проблеми вони швидко накопичуються, у такому разі будь-яка педагогічна проблемна ситуація стає загрозою ефективності навчально-виховного процесу взагалі. Багато з таких проблем вимагає тривалих наукових досліджень, значних матеріальних і часових витрат, достатньої нормативної та методичної бази, використання педагогічних інновацій тощо. Слід пам'ятати, що ефективність диференціації самостійної навчальної діяльності безпосередньо залежить від професіоналізму викладачів та їх готовності на здійснення цього процесу; рівня сформованості внутрішньої мотивації на даний вид діяльності у студентів, ступеня їх оволодіння загальнонавчальними та спеціальними знаннями та вміннями. Тільки комплексний підхід до проблем диференціації самостійної навчальної діяльності дозволить їх вирішити ефективно та своєчасно.

Література

1. Белошицкий А.В., Душкин А.В. Опыт дифференцированного обучения в техническом вузе // Педагогика, 2004. – № 7. – С. 51 – 54.
2. Борисова Ю., Гребенев И. Дифференциация методов обучения в зависимости от когнитивного стиля ученика // Народное образование, 2003. – № 7. – С. 97 – 105.
3. Бугайов О.І. Диференціація навчання у сучасній середній школі // Радянська школа, 1991. – № 8. – С. 7 – 16.
4. Рижова В.Н. Дифференциация обучения как важный фактор развития познавательных интересов школьников // Завуч, 2003. – № 8. – С. 58 – 63.
5. Селевко Г.К. Педагогические технологии на основе активизации, интенсификации и эффективного управления УВП. М.: НИИ школьных технологий, 2005. – 287 с.
6. Унт И.З. Индивидуализация и дифференциация обучения. - М.: Педагогика, 1990. – 192 с.